

ה ר ב י צ ח ק ש י ל ת

ניתוח לכריתת רחם אישה

- הקדמה
- מקור האיסור לסרס
- "הרעיון של המצווה" באיסור סירוס
- איסור סירוס באישה
- מהות האיסור בכוס של עיקרין
- מחלוקת הראשונים בכוס של עיקרין
- והשפעתה על דין סירוס אישה
- שיטת הגר"א בסירוס אישה
- סיכום

הקדמה

ברפואת נשים, לעתים ניתנת המלצה רפואית לכריתת הרחם או השחלות, דבר המביא כמובן לאבדן כושר הלידה. כאשר מדובר בחשש לסכנת חיים, לית דין ולית דיין שהדבר מותר, שהרי אין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש. השאלה היא: מה הדין כשאין מדובר בסכנת חיים, אלא בצורך רפואי אחר, כגון דימומים תכופים מן הרחם המונעים קיום יחסי אישות. ידועה בין פוסקי ההלכה דעת הגר"א (אבן העזר, סימן ה, סעיפים יא-יב) שיש בסירוס אישה איסור עשה מדאורייתא, ולפיכך לכאורה צורך רפואי שאינו משום סכנת נפשות אינו יכול להתיר פעולה של סירוס. המאמר דלקמן מוקדש לבירור שאלה זו.

מקור האיסור לסרס

התורה מונה בין בעלי המומים האסורים למזבח: "ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו לה" (ויקרא כב, כד), ומוסיפה: "ובארצכם לא תעשו" (שם). כמובן, הסיפא אינה עוסקת בהקרבת קרבן, שהרי אין מקריבין בחוץ, אלא היא אזהרה שלא להטיל את המומים הללו בבעלי חיים.

למדנו ב"תורת כהנים" (אמור, פרק ז, אות יא):

"לא תקריבו" - אין לי אלא שלא יקריבו, מניין שלא יעשו? ת"ל: "לא תעשו". אין לי אלא תמימים, בעלי מומים מניין? תלמוד לומר: "לא תעשו". אין לי אלא בהמה, חיה ועוף מניין? ת"ל: "בארצכם". אין לי אלא בארץ, בחו"ל מניין? ת"ל: "לא תעשו", בכל מקום שאתם. מניין אף באדם? ת"ל: "ובכם", כדברי בן חנינאי.

כלומר: האיסור לעשות בעל חיים מעוך וכתות וכו' נוהג לא רק בבעלי חיים הראויים ליקרב על גבי המזבח, אלא גם בבעלי מומין, ובחיה (הפסולה למזבח), ובעוף (שהמום אינו פוסלו למזבח), ובאדם. ובגמרא למדנו (חגיגה יד ע"ב):

שאלו את בן זומא: מהו לסרוסי כלבא? אמר להם: "ובארצכם לא תעשו", כל שבארצכם לא תעשו.

כלומר: אף חיה טמאה בכלל איסור זה (ופירש"י שם, ד"ה שאלו, שיש רבותא בכלב דווקא, שאפילו מחירו אסור לגבי המזבח).

ובפסוק שלאחריו נאמר (ויקרא כב, כה):

ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אֱלֹהֵיכֶם מכל אלה, כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם.

ובהמשך "תורת כהנים" למדנו (שם, אות יב):

מניין שאין מקבלים שקלים מן הגויים? ת"ל: "ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אֱלֹהֵיכֶם מכל אלה". אין לי אלא תמידים, שהם קרויים לחם, שנאמר: "את קרבני לחמי לאשי", שאר כל קרבנות הציבור מניין? ת"ל: "מכל אלה". מניין שהנקבות בסירוס? ת"ל: "כי משחתם בהם מום בם". ר' יהודה אומר: "בהם", אין הנקבות בסירוס. "כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם", מלמד שאין מרצים.

הלימוד שאין מקבלים שקלים מן הנכרים הוא מן העובדה שהמשפט "ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אֱלֹהֵיכֶם" יכול להיקרא כאזהרה בפני עצמה, בלי "מכל אלה", כלומר, נוסף על האיסור לקבל מהם בעלי מומין (עיין פירש"י על הפסוק). וגם את "מכל אלה" דורש ה"תורת כהנים" בהמשך לדרשה הקודמת, שאין מקבלין מן הנכרים שום קרבן ציבור. לעומת זאת, המשפט "כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם" ודאי חוזר לבעלי מומין, אבל כיוון שאינו מוסיף הלכה, אלא רק נותן טעם, לומד ממנו תנא קמא שגם הנקבות בכלל איסור סירוס. ונחלקו הראשונים בשאלה למה התכוון תנא קמא. מפרשי ה"תורת כהנים" (רבנו הלל, ראב"ד והמיוחס לר"ש) פירשו שהדברים אמורים באיסור לסרס, הנהוג בכל מקום. וזה לשון רבנו הלל:

ניתוח לכריתת רחם אישה

מניין שהנקבות בסירוס? כלומר מניין שהמסרס הנקבות חייב כי היכי דחייב בזכרים? ת"ל: "כי משחתם". כל מידי דבר משחת הוא. ונקבה נמי אי סירסה הוי בה השחתה, דתו לא ילדה.

ולשון הראב"ד: "האי סירוס דקאמר ת"ק סירוס בידיים הוא, שלא יחתוך האם [=הרחם] שלה כדי שלא תלד". וכן במיוחס לר"ש: "ומניין שהנקבות בסירוס - שלא יחתוך האם שלה כדי שלא תלד". ואילו ה"יראים" (השלם, סימן שמב) והסמ"ג (לא תעשה קכ) פירשו שהכוונה לאיסור הקרבת בעלי מומין, כפשוטו של מקרא, והכתוב מרבה איסור הקרבה בנקבה מסורסת.

טעמם של רבנו הלל וסיעתו הוא מן הסתם משום שבאיסור הקרבה קיימא לן שרק מומין שבגלוי פוסלים (בכורות לו ע"א), וסירוס נקבה אינו בגדר מום שבגלוי. את טעם מחלוקת תנא קמא ור' יהודה יש להבין לפי שיטתם כך: תנא קמא סובר שמילת "משחתם" רומזת לאיסור ההשחתה האמור לעיל, דהיינו ל"בארצכם לא תעשו", ו"בהם" באה לרבות לעניין איסור זה גם נקבות, שאיבר ההולדה שלהן הוא "בהם", בתוכן, שלא כבזכרים, שהמום בהם חיצוני. ואף על פי שכתוב "בהם", ולא "בהן", במקומות רבים בתורה כינוי הרמז לנקבות הוא במ"ם סופית, כגון: "כן בנות צלפחד דוברות, נתון נתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם" (במדבר כז, ז). ואילו ר' יהודה לומד מ"בהם" למעט נקבות, מפני שאיסור ההשחתה הוא רק "בהם", דהיינו רק במומים שבגלוי הנזכרים לעיל לעניין איסור הקרבה, והצורך במיעוט הוא כדי שלא נחשוב שהמשפט "ובארצכם לא תעשו" מרבה איסור סירוס גם באיברים שאינם בגלוי (כמו שהוא לדעת תנאים אחרים. ראה להלן).

ה"יראים" והסמ"ג חולקים כאמור על מפרשי ה"תורת כהנים", וכותבים שתנא קמא אינו מרבה נקבות לאיסור סירוס, אלא רק לאיסור הקרבה, שעליו מדבר הפסוק כפשוטו, והוא בא ללמד שגם נקבה שנסתרסה נחשבת בעלת מום ואסורה למזבח, כלומר שהיא יוצאת מן הכלל של "מומין שבגלוי". ויש להבין כלעיל שהלימוד הוא מ"משחתם בהם", כלומר בתוכם. ולר' יהודה, "בהם" רומזת למשפט "ומעוך וכתות" וכו', שהם מומים שבגלוי, באיברי הזכר, ולפיכך נקבה מסורסת כשרה לגבי המזבח. ה"יראים" מסביר שאיסור סירוס באדם תלוי בחיוב פרייה ורבייה, ולכן גם בבהמות וחיות האיסור הוא רק בזכרים, "דומיא דאנשים שנצטוו" (יש להבין: כי הזכרים הם הפעילים במעשה ההולדה גם בבעלי חיים, ורק עליהם הקפידה התורה), ומה שנאמר ב"תורת כהנים" שאף הנקבות בכלל איסור סירוס, נאמר רק לעניין איסור הקרבה, "ואם נפרש לאיסור סירוס, למ"ד נשים נצטוו מיירי [ר"ל: למאן דאמר שנשים נצטוו בפרייה ורבייה, ר' יוחנן בן ברוקה (משנה, יבמות ו, ו)].". על מקור דבריו של ה"יראים", ראה להלן.

לפי פירוש ה"יראים" והסמ"ג, הסיפא של הדרשה ב"תורת כהנים", "כי משחתם בהם מום בם לא ירצו לכם, מלמד שאין מרצים", חוזרת לתנא קמא. ולפירוש מפרשי ה"תורת כהנים", צריך לומר שהדרשה "מום בם לא ירצו לכם", מלמד שאין מרצים, חוזרת לעניין קרבן, בין לתנא קמא ובין לר' יהודה. ופירשה רבנו הלל: "כלומר אע"ג דעבר והקריבן, לא מרצו. דלא תימא דלכתחילה לא מיקרבי, הא דיעבד שפיר דמי".¹

והנה מצינו בתוספתא (מכות ד, ד):

המסרס את האדם ואת הבהמה ואת החיה ואת העוף, בין גדולים בין קטנים בין זכרים ובין נקבות, הרי זה חייב. ר' יהודה אומר: מסרס את הזכרים חייב ואת הנקבות פטור.

הרי שמדובר באיסור סירוס. וה"יראים" יאמר שתנא קמא שבתוספתא סובר כר' יוחנן בן ברוקא שהנשים חייבות בפרייה ורבייה.

הרעיון של המצווה "באיסור סירוס"

שנינו בעניין איסור רפואה בשבת (משנה, שבת יד, ג):

כל האוכלין אוכל אדם לרפואה, וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכוס עיקרין [רש"י: משקה שכותשין לתוכו עיקרי ירקות ובשמים], מפני שהן לירוקה [רש"י: לחולי של ירקון, ואינו מאכל בריאים].

הגמרא אומרת שכוס של עיקרין ששותה האדם כרפואה לירקון גורמת לעיקור, ושואלת (שבת קי ע"ב - קיא ע"א):

ומי שרי? והתניא: מניין לסירוס באדם שהוא אסור? ת"ל: "ובארצכם לא תעשו", בכם לא תעשו, דברי ר' חנינא. הני מילי היכא דקא מיכוין, הכא מעצמו הוא, דאמר ר' יוחנן: הרוצה שיסרס תרנגול, יטול כרבלתו, ומסתרס מאליו. והאמר רב אשי: רמות רוחא הוא דנקיטא ליה [רש"י: דההוא לאו סירוס הוא, אלא רמות רוחא נקיטא ליה לתרנגול, ומשניטל הודו הוא מתאבל ואינו משמש, אבל בסירוס אפילו ממילא אסור]. אלא בסריס. והאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: הכל מודים [רש"י: אע"פ שנחלקו בבכור שאחזו דם אי מקיזין או אין מקיזין, דהוי מטיל מום

1 אך יש להתקשות בדבר, מפני שהקביעה שבעל מום אינו מרצה כבר נאמרה לעיל (פרשה ז, אות ה): "כי לא לרצון יהיה לכם". מלמד שאין מרצים". וצריך עיון. וכן לא ברור מדוע חוזר המדרש על המילים "כי משחתם בהם", שנדרשו לעניין איסור סירוס.

ניתוח לכריתת רחם אישה

בבעל מום] במחמץ אחר מחמץ שהוא חייב, שנאמר: "לא תאפה חמץ", "לא תעשה חמץ", במסרס אחר מסרס שהוא חייב, שנאמר: "ומעוך וכתות ונתוק וכרות", אם על כרות חייב [רש"י: שאינו נותקן לגמרי אלא חותכן ותלויין בכיס], על נתוק לא כל שכן. אלא להביא נותק אחר כורת שהוא חייב. ואלא בזקן. והאמר ר' יוחנן: הן הן החזירוני לנערותי. אלא באשה. ולר' יוחנן בן ברוקא דאמר: על שניהם הוא אומר "ויברך אותם אֵלֵהִים ויאמר להם פרו ורבו" מאי איכא למימר? בזקינה, אי נמי בעקרה.

את תירוץ הגמרא, "הני מילי היכא דקא מיכוין, הכא מעצמו הוא", מפרש הרשב"א כאומר שאיסור סירוס הוא רק כאשר מתכוון אל אבר ההולדה ופוגע בו ישירות, כמו "מעוך וכתות" וכו', ולא כשהוא מתעקר על ידי שתיית כוס של עיקרין, בלא פגיעה ישירה באבר ההולדה (חידושי הרשב"א, שם קי ע"א, ד"ה ובתוספות). ומסביר הרשב"א שאין לפרש שהכוונה לדעת ר' שמעון "דבר שאין מתכוון מותר", שהרי הראיה היא מן "הרוצה שיסרס תרנגול", כלומר שמתכוון לסרסו. ועוד, שאם רצתה הגמרא לומר שמותר לשתות כוס של עיקרין, משום שההלכה דבר שאין מתכוון מותר, מדוע הגמרא נדה מזה ומעמידה את ההיתר בסריס. אלא ודאי, אומר הרשב"א (וכך כתבו התוספות), אין כאן היתר של דבר שאין מתכוון, מפני שפסיק רישיה הוא שיתעקר, וההוא אמינא של הגמרא הייתה שסירוס בלי פגיעה ישירה באבר מותר, והביאו ראיה לזה מדברי ר' יוחנן, אך אחר שנדחתה הראיה, חוזרת בה הגמרא מזה, ומניחה שגם סירוס ממילא אסור (אולי רק מדרבנן. ראה להלן), ולכן תירצה "אלא בסריס".

על התירוץ "אלא בזקן" כתבו התוספות (שם קיא ע"א, ד"ה אלא בזקן): "הכא לא שייך למיסר משום מסרס אחר מסרס, דזקנה לאו סירוס היא". ולכאורה דבריהם תמוהים: אדרבה, אם "זקנה לאו סירוס היא", הרי שמסרסו עכשיו בשתיית כוס של עיקרין.

ויש להבין את כוונתם על פי תוספות הרא"ש, שכתב (שם, ד"ה אלא בזקן):

אע"פ דמסרס את הסריס חייב, התם גזירת הכתוב היא, כיון שתחילתו בא לו על ידי סירוס, אבל זקן שפסק מלידה תו ליכא ביה איסור סירוס.²

אבל הרא"ש מסיים:

מיהו תמיהא לי: מנא לן למדרש טעמיה דקרא משום פריה ורביה, כיון דקפיד קרא א"כ אשר בארצכם" [ר"ל: גם על בעלי חיים, שאינם מצווים בפרייה ורבייה]?²

2 וה"חזון איש" (אבן העזר, סימן יג) כותב שאולי צריך לגרוס בתוספות שלנו "דזקנה לאו סירוס הוא", ואז יהיה הלשון יותר מובן.

והרשב"א מקשה על הגמרא (שם, ד"ה אלא בזקן):

קשיא לי: ומי גרע זקן מסריס [ר"ל: שיש בו סירוס אחר סירוס], ואיכא למימר דאה"נ, דמסרס אחר מסרס גזירת הכתוב הוא, וטעמא דקרא משום דכל שכיזא בו, כלומר בחור שכמותו, מוליד, וזה מסרסו, אין ניכר שהיה סריס מתחילתו, ונראה כמסרסו עכשיו, ולפיכך אסריס הקפיד הכתוב, אבל זקן שאין ראוי להוליד לפי דרכן של בריות שוב לא הקפידה תורה בסירוס דידיה.

דבר גדול למדנו מדברי הרשב"א, ש"גזרת הכתוב" אינה מילתא בלא טעמא, ותמיד אפשר להבין מה טעם אמרה תורה דין מסויס, אף על פי שמדעתנו לא היינו מחליטים כן.³ אך מובן שאין דברי הרשב"א עונים על שאלת הרא"ש: מניין לחכמים לומר שאיסור הסירוס תלוי ביכולת ההולדה של מי שמסרסים אותו.

ונראה שלפנינו דוגמה מובהקת למושג "רעיון המצווה" שלמדתי ממו"ר הג"ר גדליה זצ"ל.⁴ כי הנה התורה מונה מומים הפוסלים את הבהמה להקרבה: "ואיש כי יקריב זבח שלמים לה' לפלא נדר... כל מום לא יהיה בו, עורת או שבור או חרוץ... לא תתנו מהם על המזבח לה'. ושור ושה שרוע וקלוט, נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה" (ויקרא כב, כא-כג). ואחריהם בא הפסוק: "ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו לה', ובארצכם לא תעשו". ועלינו לשאול את עצמנו: מה מיוחד במומי "מעוך וכתות ונתוק וכרות", שדווקא בהם אוסרת התורה להטיל את המום בכל בהמה וחיה ואף באדם, מה שלא אסרה כן בשאר המומים? אין ספק שרעיון האיסור הוא - אין מדובר בטעם האיסור, אלא בגדרו, דהיינו ברעיון שהוא מבטא - שאסור לפגוע ביכולת ההולדה של בעלי חיים. התורה אומרת שפגיעה בה אינה כפגיעה באיבר אחר כלשהו, שהיא בגדר צער בעלי חיים גרידא (שאף לדעה שהוא מדאורייתא, אין בו לא תעשה), אלא יש בה לאו מיוחד שלוקין עליו, ועניינו המתבקש מעצם ייחודו משאר המומים, הפגיעה ביכולת ההולדה. לפיכך ברור לחכמים שאין איסור זה שייך במי שאין לו יכולת הולדה, מפני שלגביו הפגיעה באיברי ההולדה היא כפגיעה בכל איבר אחר. ואת טעם הדין של סירוס אחר סירוס כבר הסביר הרשב"א. ולהלן נראה שהתוספות מניחים בפשטות שלעניין איסור סירוס, אין הבדל בין מום שבגלוי לבין מום שאינו בגלוי, אף על פי שלעניין איסור הקרבה, נאסרו רק מומין שבגלוי. וטעמם הוא בוודאי משום שרעיון המצווה הוא פגיעה ביכולת ההולדה, ואם כן מה לי אם המום הנוצר הוא בגלוי או לא בגלוי. וה"יראים" הנ"ל מרחיק לכת יותר מן הרשב"א, וטוען שאיסור הסירוס תלוי לא רק ביכולת לפרות ולרבות אלא במצוות פרייה ורבייה (ומקבילתה בבעלי

3 עיין בספר בתורתו של ר' גדליה (הדפסה שנייה, התשע"ב), עמ' יח.

4 ראה מאמרי "פרו ורבו" - סוגיה לדוגמה בשיטת 'כוונות התורה' צהר לז 139 (התשע"ה).

ניתוח לכריתת רחם אישה

חיים: ביזמת הרבייה), וזהו הרעיון של איסור הסירוס, דהיינו הפגיעה באפשרות לקיים מצווה זו. להלן נראה מניין למד את זאת ה"ראים".

וה"חזון איש" כתב (אבן העזר, סימן יג):

והרשב"א הקשה גם כן למה גרע זקן מסריס... ותירץ דזקנה מינכרא טפי מסריס. ואין זו סברא להכריע בדאורייתא. ועוד, הנותק אחר כורת לא שייך למיסר מפני הרואין, שהרי כל הרואין חזו שהוא כרות קודם שניתק. ונראה כוונתו דהכא בכוס עיקרין אין האיסור אלא מדרבנן, וכמ"ש הר"מ שאין לוקין עליו, והילכך יש להקל בקן טפי מסריס, אבל בסירוס ממש ודאי לא ס"ד שיהא מותר לסרס את הזקן.

ולעניות דעתי דבריו תמוהים, שהרי לשון הרשב"א היא: "ולפיכך אסריס הקפיד הכתוב, אבל זקן שאין ראוי להוליד לפי דרכן של בריות שוב לא הקפידה תורה בסירוס דידיה", וברור אפוא שהוא מתכוון לסירוס דאורייתא. ומה שכתב ה"חזון איש", "ואין זו סברא להכריע בדאורייתא", הרשב"א אינו בא להכריע בדאורייתא, אלא רק להסביר את טעם גזרת הכתוב במסרס אחר מסרס, שהיא גזרה שגזרה התורה לגבי כל צעיר, שאפילו הוא כבר מסורס אסור לחזור ולעשות בו מעשה. ומצינו הלכות דאורייתא שהן כעין "לא פלוג". ומה שכתב הרשב"א ש"אין ניכר שהיה סריס מתחילתו", היינו למי שאינו בודקו, אלא רואה לפניו אדם צעיר שמן הסתם שייך בו סירוס. והטעם שבזקן סברה הגמרא שאין סירוס, הוא מפני שמי שאין בטבעו לבעול ולהוליד, ובלשון הרשב"א "שאינו ראוי להוליד לפי דרכן של בריות", לא שייך בו איסור סירוס, שהרי הרעיון של איסור הסירוס מתבקש מעצם ייחודו משאר המומים, כאמור לעיל. לעצם השאלה אם כוס של עיקרין איסורה מדאורייתא או מדרבנן, ראה להלן.

איסור סירוס באישה

הגמרא (שבת קיא ע"א) דוחה את התירוץ "בזקן", באמרה שיש אפשרות טבעית שיחזור הזקן ליכולת ההולדה שהייתה לו, כך שגם עליו חל איסור סירוס. ומתרצת הגמרא: "אלא באשה". משמע מזה שהגמרא נוקטת להלכה כדברי ר' יהודה ב"תורת כהנים", שאין איסור סירוס בנקבות, אלא שהגמרא שואלת: "ולר' יוחנן בן ברוקא דאמר: על שניהם הוא אומר וכו' מאי איכא למימר?", כלומר: הלוא יש לאסור סירוס מטעם ביטול פרייה ורבייה. והגמרא מתרצת: "בזקנה, אי נמי בעקרה", שאינן יכולות ללדת בדרך הטבע. וכתבו התוספות (שם, ד"ה בזקנה): "באשה נמי לא שייך בה מסרס אחר מסרס, דאין שייך בה סירוס". וכוונתם כאמור לעיל, שאין איסור סירוס בנקבה, משום שהלכה כדעת ר' יהודה. וה"ראים" הנזכר לעיל מבין משאלת הגמרא, "ולר' יוחנן בן ברוקא" וכו', שאיסור הסירוס

תלוי בחובת פרייה ורבייה, ולכן לרבנן דר' יוחנן בן ברוקא אין איסור סירוס באישה (וכן משמע מרש"י, שם, ד"ה אלא באשה).⁵

הרמב"ם פוסק (משנה תורה, איסורי ביאה, פרק טז, הלכות י-יב):

אסור להפסיד איברי הזרע בין באדם בין בבהמה חיה ועוף, אחד טמאים ואחד טהורים, בין בארץ בין בחו"ל... וכל המסרס לוקה מן התורה בכל מקום, ואפילו מסרס אחר המסרס לוקה... והמסרס את הנקבה, בין באדם בין בשאר מינים - פטור. המשקה עיקרין לאדם או לשאר מינים כדי לסרסו, הרי זה אסור, ואין לוקין עליו. ואשה מותרת לשתות עיקרין שמסרסין אותה עד שלא תלד.

וכתב ה"מגיד משנה" (שם, הלכות יא-יב):

"והמסרס את הנקבה" וכו' "פטור". בתו"כ ר' יהודה אומר: אין הנקבות בסירוס. וכן מבואר בפ' שמונה שרצים. ופירש רבינו חיובא הוא דליכא הא איסורא איכא, מדלא תני מותר לסרס הנקבות. ולזה כתב רבינו פטור.

"המשקה עיקרין" וכו'. מהסוגיא ששם מתבאר זה, דכל היכא דלא נגע באיברים ממש לא מיחייב, ושם מבואר דאסור הוא, שאמרו שם לירקונא רפואה פלונית ומיעקר, והעמידה דוקא באשה. ובתוספתא פ"ח מיבמות האיש אינו רשאי לשתות כוס עיקרין שלא יוליד, והאשה רשאה לשתות כוס עיקרין שלא תלד.

ה"מגיד משנה" מבין אפוא שהרמב"ם פוסק כר' יהודה, וזאת בגלל משמעות הסוגיה בשבת, שבאישה אין איסור סירוס. ויש להוסיף שבהמשך התוספתא שמביא ה"מגיד משנה" נאמר (תוספתא, יבמות ח, ד):

האיש אין רשאי לישא עקרה וזקנה אילונית קטנה ושאינה ראויה לילד. האשה רשאה להינשא אפילו לסריס. ר' יהודה אומר: המסרס את הזכרים חייב ואת הנקבות - פטור.

מן העובדה שמובאת רק דעת ר' יהודה, ולא דעת תנא קמא, יש קצת ראייה שהלכה כר' יהודה בעניין סירוס נקבה, כיוון שלעניין מצוות פרייה ורבייה - שהוא הנושא שהתוספתא עוסקת בו, עיין שם - העובדה שר' יהודה פוטר את מי שמסרס נקבה מן המלקות אינה מלמדת שאין האישה חייבת במצוות פרייה ורבייה, שכן בפשטות "פטור" משמעו פטור אבל אסור מדרבנן, כמו שכתב ה"מגיד משנה", ואם כן עדיין אפשר לחשוב שאסור משום

5 עיין: מהרש"א, חידושי הלכות, שבת קיא ע"א, על תוספות ד"ה בזקנה; שם קי ע"ב, על תוספות ד"ה והתניא.

ניתוח לכריתת רחם אישה

מצוות פרייה ורבייה. אלא נראה שהתוספתא הביאה בדרך אגב דין נוסף שבו האישה נבדלת מן האיש בעניינים אלה, והוא שאיסור סירוס נאמר לגבי האיש ולא לגבי האישה, וכיוון שלא אמרו זאת בלשון "ולדברי ר' יהודה המסרס את הזכרים" וכו', אלא בלשון "ר' יהודה אומר" וכו', משמע שהתוספתא נוקטת כר' יהודה.

ויש להבין לשיטת ה"מגיד משנה" שמה שהאישה מותרת לשתות כוס של עיקרין, הוא מפני שגם לאיש שתיית כוס של עיקרין אינה אסורה מן התורה אלא מדרבנן, ובאישה שסירוסה מדרבנן לא גזרו בכוס של עיקרין. אמנם מה שכתב ה"מגיד משנה", שמן הסוגיה בשבת עולה שכל שלא נגע באיברים עצמם אינו חייב, לא ברור מהיכן עולה כן, כי את מה שאמרה הגמרא "הני מילי היכא דקא מיכוין הכא מעצמו הוא", דחתה הגמרא, והעמידה את ההיתר בסריס או בזקן כשסברה שאין בהם משום סירוס. ואם משום שבאישה כוס של עיקרין מותרת, אף על פי שסירוס אישה אסור מדרבנן, ועל כורחך שזה משום שאיסור כוס של עיקרין באיש אינו אלא מדרבנן, אין מבואר בסוגיה שסירוס אישה אסור מדרבנן, וערבך ערבא צריך. וכך הקשה ה"מנחת חינוך" (מצווה רצא). מכל מקום, מן התוספתא אכן משמע שסירוס נקבה אסור מדרבנן, שהרי היא אומרת שהמסרס את הנקבה פטור, דהיינו פטור אבל אסור. גם משמע קצת מלשון התוספתא שאיסור שתיית כוס של עיקרין הוא מדרבנן, שהרי לא אמרה שהשותה כוס של עיקרין חייב, אלא "האיש אינו רשאי לשתות כוס עיקרין". אך עיין עוד להלן.

מהות האיסור בכוס של עיקרין

באשר לסיבה ששתיית כוס של עיקרין לאיש אסורה רק מדרבנן, הראב"ד כותב בפירושו ל"תורת כהנים" (פרק ז, אות יב):

האי סירוס דקאמר ת"ק סירוס בידיים הוא, שלא יחתוך האם שלה כדי שלא תלד. אבל גרמא, כגון על ידי מאכל או על ידי משקה שמצטמקת האם שלה ואינה יולדת, דבר זה אף באשה מותרת [כלומר: לא רק בבהמה נקבה מותר, אלא אף באישה, אף על פי שבאישה יש בכך פגיעה ביכולת הפרייה ורבייה], שאינה מצווה על פו"ר, ובזכר בין סירוס דבידיים בין דממילא אסור בין באדם בין בבהמה כדאיתא בשבת פ' שמונה שרצים.

נמצא שהוא סובר שכוס של עיקרין הוא בגדר גרמא, ולכן אין בו איסור דאורייתא, מפני שהתורה אמרה "ובארצכם לא תעשו", עשייה הוא דאסור, גרמא שרי, כמו שאמרו בשבת (קכ ע"ב) לגבי "לא תעשו כן לה' אֵלֵהֶיכֶם" ולגבי "לא תעשה כל מלאכה". אלא שקצת קשה: מדוע במלאכת שבת ובמחיקת השם בגרמא אין אפילו איסור דרבנן, ואילו כאן יש.

והתקשה בזה ה"מנחת חינוך" (שם). ויש שתירצו שמשום ביטול פרייה ורבייה אסרו סירוס בגרמא (עיינן בהערות למנחת חינוך, מהדורת מכון ירושלים, התשמ"ח-התשנ"א), אך עדיין קשה מדוע נאסר סירוס בגרמא בבעל חיים זכר, כמו שמשמע מדברי הגמרא בשבת בעניין תרנגול, וכמו שכתב הראב"ד. וצריך עיון.

ובהסבר שיטת הרמב"ם יש לומר, שאינו משום גרמא, אלא שמאחר שר' יהודה ממעט נקבות מסירוס מן "בהם", והלכה כמותו, ממילא גם כוס של עיקרין בזכרים ממועט, מפני שלדעת ר' יהודה, "בהם" רומז למשפט "מעוך וכתות" וכו', דהיינו לפגיעה באיברים החיצוניים של הזכר, שהמום בהם גלוי, ודווקא בהם יש איסור מדאורייתא. אבל לדעת תנא קמא, המרבה נקבות, דהיינו גם איברים פנימיים, יש לומר שגם כוס של עיקרין אסורה מן התורה, ואינה בגדר גרמא. ואכן, מן התוספות (בכורות לט ע"ב, ד"ה כולן) משמע שהיינו שכוס של עיקרין אסורה מן התורה, מפני שנחלקו שם התנאים: לדעת ר' יהודה, "מעוך וכתות ונתוק וכתות" האמורים במומי קרבן כולם אמורים גם בגיד גם בביצים; ואילו לדעת ר' אליעזר בן יעקב, כולם אמורים רק בגיד ולא בביצים; ולדעת ר' יוסי "נתוק וכתות" הם רק בגיד, "ומעוך וכתות" גם בביצים. טעמם של ר' אליעזר בן יעקב ור' יוסי הוא משום שלדעתם אין הם בגדר מומין שבגלוי. עיין שם. וכתבו התוספות (שם) שגם התנאים הסוברים שכולם או חלקם אמורים רק בגיד, מכל מקום לגבי "ובארצכם לא תעשו" הם מודים שהאיסור הוא גם בביצים, שהרי אפילו שתיית כוס⁶ של עיקרין אסורה. ומן העובדה שהביאו ראיה מכוס של עיקרין, משמע שלדעתם כוס של עיקרין אסורה מדאורייתא, כי אילו היה איסור מדרבנן, מניין יש ראיה שהתנאים האלה מחייבים בסירוס בביצים, אולי אסרו כל סירוס מדרבנן. ובפסקי ריא"ז (שבת, פרק יד, ד"ה וכן המסרס) כותב בפירוש שחייב על שתיית כוס של עיקרין.⁷

אולם יש כאן קושי: הלוא בגמרא בשבת נאמר שבאישה אין איסור סירוס, זאת אומרת שהסוגיה שם היא כדעת ר' יהודה, אבל לדעת ר' יהודה לכאורה אין סיבה שתהיה שתיית כוס של עיקרין אסורה מן התורה, שהרי הוא ממעט סירוס אישה מן "בהם", מפני שרק

6 ראה הגהת "צאן קדשים" (לר' אברהם חיים שור) שעל הגיליון, על דברי התוספות.
7 לכאורה, כך משמע בפשוט ממהלך הסוגיה, שהרי על שאלת הגמרא "ומי שרי? והתניא: מניין לסירוס באדם שהוא אסור? ת"ל: 'ובארצכם לא תעשו'", שמשמע ממנה שחשבו את כוס של עיקרין לאיסור תורה, תירצו: "הני מילי היכא דקא מיכוין, הכא מעצמו הוא", ובזה אין איסור, כמו שאמר ר' יוחנן לגבי תרנגול. אבל כשדחו את הראיה מר' יוחנן, לכאורה חזרו להבנה שהאיסור בכוס של עיקרין הוא מן התורה. אמנם יש לדחות, שאף על פי שנדחתה הראיה, החילוק בין מתכוון לאיברים לבין נעשה מעצמו לא נדחה, ובנעשה מעצמו האיסור אינו מדאורייתא. ה"חזון איש" (אבן העזר, סימן יג) נוטה לדעת מי שסבור שכוס של עיקרין אסורה מן התורה, ומסייע את דבריו ממהלך הגמרא באופן אחר, וכתב שיש לדחות את הסיוע. עיין שם.

ניתוח לכריתת רחם אישה

איברים שבגלוי נאסר לסרס, ורק עליהם נאמר "ובארצכם לא תעשו", ואם כן גם סירוס פנימי באיש אינו אסור מן התורה. בשלמא לר' אליעזר בן יעקב ור' יוסי, ש"ובארצכם לא תעשו" מרבה לעניין סירוס גם איברים שאינם בגלוי, יש לומר שהוא מרבה גם כוס של עיקרין וגם אישה, כדעת תנא קמא ב"תורת כהנים", ולדעתם כתבו התוספות שכוס של עיקרין אסורה מן התורה, אבל התוספות מביאים ראייה מן הסוגיה שבבת, והלוא היא כר' יהודה. ואילו היו התוספות סוברים כדעת "יראים", שבאישה אין איסור סירוס גם לתנא קמא, מפני שאינה מצווה בפרייה ורבייה, היה אפשר להבין שבאיש גם כוס של עיקרין, שהוא סירוס פנימי, אסור מן התורה, כמו שלר' אליעזר בן יעקב ור' יוסי הוא אסור גם באיברים שאינם בגלוי, אבל התוספות אינם סוברים כדעת "יראים", שהרי כתבו (שם קי ע"ב, ד"ה והתניא; שם קיא ע"א, ד"ה בזקנה) שבאישה אין שייך סירוס גם בשלב שהגמרא מדברת בו לפי ר' יוחנן בן ברוקא.

ובשו"ת חתם סופר (אבן העזר, סימן כ), מעלה את הסברה שר' יהודה ממעט נקבה מן הסירוס, מפני שהבין שהמום "כרות" וחבריו האמורים בפרשה זו הם כמו "כרות" האמור ב"לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה" (דברים כג, ב) בגיד וביצים של זכר (משנה, יבמות ח, ב), דהיינו שאיסור סירוס ואיסור פצוע דכא וכרות שפכה לעניין ביאה בקהל ה' מעניין אחד הם, והם עוסקים בזכרים. ומה שאמר ר' יהודה ב"תורת כהנים" שהמילה "בהם" ממעטת נקבות אינו מתייחס להיות "מעוך וכתות" וכו' מומין שבגלוי, כמו שאמרנו לעיל, אלא להיותם באיברי הזכר. ולפי זה יש לומר שלר' יהודה, "ובארצכם לא תעשו" מרבה כל סירוס בזכר, אפילו באמצעות כוס של עיקרין, כמו שלדעת ר' אליעזר בן יעקב ור' יוסי הוא מרבה גם סירוס שאינו בגלוי. וגם ר' אליעזר בן יעקב ור' יוסי יכולים לסבור שהדברים אמורים רק בזכרים. כך אפשר להבין את דברי התוספות, האומרים שאיסור כוס של עיקרין הוא מדאורייתא, אף על פי שאין סירוס באישה.⁸ וה"יראים" כתב: "הכתוב לא דיבר כלל אלא בזכרים, דכתיב ונתוק וכרות, ונקבות לאו בני הכי נינהו". וצריך עיון בכוונתו, כי לכאורה גם ברחם אישה שייך ניתוק וכריתה, ואולי כוונתו כדעת ה"חתם סופר", ומכל מקום לפי הבנתו, שהתורה מדברת רק על זכרים, מובן איך הגיע לקביעה שרעיון איסור הסירוס קשור לחיוב פרייה ורבייה באדם ולמקבילו בבעלי חיים, כי אם התורה אוסרת את הסירוס בזיקה לאיברי הזכר, מתבקש שרעיון האיסור הוא ביטול יכולת ההולדה של הזכר דווקא, המצווה על פרייה ורבייה והפעיל במעשה ההולדה.⁹

8 ה"חתם סופר" עצמו סובר, על פי דברי הרמב"ם, שאיסור כוס של עיקרין הוא מדרבנן, ומדאורייתא רק סירוס איברי הזכר אסור.

9 הרמב"ם פוסק לעניין הקרבה כר' יהודה במחלוקתו עם ר' אליעזר בן יעקב ור' יוסי (משנה תורה, ביאת המקדש, פרק ז, הלכה ח). וה"כסף משנה" (שם) התקשה מדוע סטה מן הכלל שהלכה כר' יוסי נגד ר' יהודה. לפי דרכנו לעיל, שר' יהודה ממעט נקבות לשיטתו ש"ובארצכם לא תעשו" אינו מוסיף על "מעוך

מחלוקת הראשונים בכוס של עיקרין השפעתה על דין סירוס אישה

הראשונים נחלקו אפוא בשאלה אם שתיית כוס של עיקרין אסורה מדאורייתא או מדרבנן: הרמב"ם והראב"ד סוברים שאיסורה מדרבנן, ואילו מדברי התוספות נראה שלדעתם איסורה מדאורייתא. גם מדברי הרמב"ן בחידושו (שבת קי ע"ב) נראה שהוא סובר שכוס של עיקרין אסורה מן התורה, שהרי תחילה הוא כותב שהטעם למה שאמרה הגמרא, ששתיית כוס של עיקרין על ידי סריס אסורה משום סירוס אחר סירוס, הוא:

בסריס חמה שאינו מוליד, אבל מתאוה ובוועל, וכשהוא שותה כוס של עיקרין הללו מיעקר [=נעשה עקר] לגמרי, ואינו מתקשה כלל, ואינו יכול להיות נזקק לנשים, וזה אסור לפי שהקפידה תורה על תוספת סירוס.

משמע שהוא סובר שהאיסור הוא מדאורייתא. ובסוף דבריו כותב הרמב"ן שאולי אין צורך להעמיד את קושיית הגמרא מסירוס אחר סירוס חמה דווקא, אלא אפילו בסריס אדם, "כיון דחייבה תורה על נותק אחר כורת אע"פ שהוא סריס גמור ואינו מוסיף כלום, כיון שעשה מעשה סירוס אסור, אף זה כן". רוצה לומר, אף סריס אדם השותה כוס של עיקרין כן, ושוב משמע שאיסורו מן התורה.¹⁰

מכל מקום, עולה מדברי הרמב"ן חידוש, שלא רק מניעת יכולת ההולדה נחשבת סירוס, אלא גם מניעת יכולת הבעילה ממני שיכול לבעול, אף אם אינו יכול להוליד מחמת לקות בזרעו. הוא אומר: "הרעיון של המצווה", לדעת הרמב"ן, אינו רק מניעת יכולת ההולדה, כמו שהגדרנו לעיל, אלא גם מניעת יכולת ההזדווגות, שהיא צורך טבעי לכל בעל חיים. וה"חזון איש" (אבן העזר, סימן יג) הסתפק האם יש איסור סירוס בפרד, שאינו יכול להוליד אך יכול לבעול (חולין עט ע"א), וכתב שאף על פי שבסריס חמה ודאי יש סירוס, אולי

וכתות" וכו' שבאיסור הקרבה, ורק במומין שבגלוי יש איסור סירוס, ואילו לדעת ר' אליעזר בן יעקב ור' יוסי, ש"בארצכם לא תעשו" מוסיף סירוס שאינו בגלוי, גם נקבות נוספו - מובן מדוע פסק הרמב"ם כר' יהודה, מפני שהסוגיה בשבת כמותו. אבל לפי דעת ה"חתם סופר", שמה שר' יהודה ממעט נקבות מסירוס אינו דווקא לשיטתו בהקרבה, אין הסוגיה בשבת מוכיחה שהלכה כר' יהודה בהקרבה, ונשאר הקושי שהעלה ה"כסף משנה".

10 בשו"ת יביע אומר (חלק ח, אבן העזר, סימן יד), מביא דברי אחרונים שלמדו מדברי הרשב"א (שבת קי ע"ב, ד"ה ובתוספות), ומדברי הריטב"א ביבמות (סג ע"ב), שהם סוברים שאיסור כוס של עיקרין הוא מדרבנן. עיין שם, אך לעניות דעתי אין זה מוכרח, מפני שהרשב"א מדבר בשלב שבו הגמרא רצתה להוכיח מדברי ר' יוחנן שמעצמו שרי, אך אחרי שנדחתה ההוכחה, יש לומר שחוזרים להבנה שהאיסור בכוס של עיקרין הוא מדאורייתא, כאמור לעיל (הע' 7). והריטב"א מדבר על עקרות זמנית, ולא על שתיית כוס של עיקרין המעקרת לגמרי. עיין שם. אמנם ה"יראים" והמאירי (שבת קי ע"ב, ד"ה זה שכתבנו) סוברים בפירוש כרמב"ם, שכוס של עיקרין אסורה רק מדרבנן.

רק מין ששייכת בו הולדה שייך בו איסור סירוס, והוא מסיק שהדעת נוטה לאיסור. ולפי האמור כך, עולה מדברי הרמב"ן.

על מה שאומרת הגמרא שלאישה מותר לשתות כוס של עיקרין, כתב הרמב"ן (שם) שהוא משום "שאינן בה דין סירוס", וכן כתב הרשב"א (שם קיא ע"א, ד"ה בזקנה): "דבאשה ליכא משום סירוס". והיינו כדעת ר' יהודה. ומשמע שלדעתם בסירוס אישה בידים אין אפילו איסור דרבנן, כי ראינו שלדעת הרמב"ן כוס של עיקרין לזכר ככל הנראה אסורה מן התורה, ואם סירוס אישה אסור מדרבנן, מדוע לא יהיה באישה איסור דרבנן גם בכוס של עיקרין, הלוא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. אך קשה מלשון התוספתא, "ואת הנקבות פטור", שמשמעה בפשטות פטור אבל אסור, כאמור לעיל. והנה ב"שולחן ערוך" פסק שהמסרס את הנקבה פטור אבל אסור (אבן העזר, סימן ה, סעיף יא). וכתב על כך הט"ז (שם, ס"ק ו):

וכתב המגיד משנה מדתני אין סירוס בנקבות, ולא אמר מותר לסרס הנקבות, שמע מינה חיוב הוא דליכא אבל איסורא איכא, ומשום הכי כתב הרמב"ם כאן לשון פטור. ולא נראה לי דקדוק זה מגמרא, דודאי גם לשון אין סירוס בנקבות מורה על היתר כמו לשון מותר, אלא הטעם כיון שמסרס אותה על ידי מעשה כגון הכאה או בעיטה או שאר דברים הגורם סירוס, ובא על ידי מעשה שלו, אין לומר בו היתר, דאפילו בבהמה אסור משום צער בעלי חיים בלא איסור סירוס.

והנה הט"ז כנראה לא ראה את התוספתא שכתוב בה בפירוש לשון "פטור", ומכל מקום הסברו ללשון הרמב"ם מתאים כמובן גם לתוספתא: המסרס הוא חובל, ולכן אי אפשר לומר שמותר לסרס נקבה, לא מיבעיא באדם שאסור לחבול בו, אלא אף בבהמה אסור לחבול משום צער בעלי חיים. אבל כוס של עיקרין, שאין בה חבלה, מותרת. ואף אילו הייתה בה חבלה, הייתה מותרת לצורך רפואה ממחלת הירקון.

לשיטת הט"ז, שהיא ככל הנראה שיטת הרמב"ן והרשב"א, יוצא אפוא שכריתת הרחם או השחלות לצורך רפואי גם כאשר אין בו פיקוח נפש מותרת, שהרי אין שום איסור בחבלה לצורך רפואה.

שיטת הגר"א בסירוס אישה

לגר"א יש שיטה מיוחדת בהבנת מחלוקת התנאים ב"תורת כהנים". על לשון ה"שולחן ערוך", "והמסרס את הנקבה בין באדם בין בשאר מינים פטור" (אבן העזר, סימן ה, סעיף יא), כתב הגר"א בביאורו:

תו"כ שם: מניין שאף הנקבות בסירוס, ת"ל "כי משחתם". ר' יהודה אומר "בהם", ואין הנקבות בסירוס. ופסק כתנא קמא, אלא דאין בהם מלקות כיון דלא נכללו בל"ת ד"לא תעשו".

ועל האמור ב"שולחן ערוך" בסעיף שלאחריו, שהמשקה כוס של עיקרין הרי זה אסור ואין לוקין עליו, כתב הגר"א:

דליתנהו בכלל "ומעוך" כו' אלא בכלל "משחתם", דלהכי לא נפקא אשה אלא מ"משחתם" כיון דלא שייך בה "ומעוך" כו' בגיד וביצים, ואין לוקין כנ"ל.

הרי שהוא רואה בפסוק "כי משחתם בהם" איסור עשה, והבין שהרמב"ם וה"שולחן ערוך" פסקו כתנא קמא, ומה שהמסרס את הנקבה או המשקה כוס של עיקרין לזכר פטור אבל אסור אינו משום שהוא איסור מדרבנן, אלא משום שאין בו לאו של "לא תעשו", אלא איסור עשה מן "משחתם בהם".

ופלא על מי שכל חדרי תורה גלויים לפניו, שנתעלמה ממנו התוספתא במכות, שמפורש בה שלדעת תנא קמא המסרס את הנקבה חייב, דהיינו חייב מלקות. וכבר הקשה כן ב"מצפה שמואל" על התוספתא ולשון רבנו הלל בפירושו לדברי תנא קמא ב"תורת כהנים" (אמור, פרשה ז, אות יב): "מניין שהמסרס הנקבות חייב כי היכי דחייב בזכרים". וגם עצם ההנחה שלדעת תנא קמא הוא איסור עשה צריכה עיון, כי אין זה דומה לשאר איסורי עשה שבהם הכתוב אומר את הדבר המותר לעשותו או שצריך לעשותו, וממנו אנו שומעים את הדבר האסור בדרך "מכלל הן אתה שומע לאו", כגון: באיסור עשה דמצרי ואדומי, שמכלל "בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם בקהל ה'" (דברים כג, ט) אתה שומע שלפני דור שלישי הם אסורים לבוא בקהל; או שמכלל "והוא אשה בבתוליה יקח" (ויקרא כא, יג) אתה שומע שאסור לו לקחת אישה בעולה; וכן מכלל "כי אם צלי אש" (שמות יב, ט) אתה שומע שמה שאינו צלי אש אסור. אבל בפסוק "כי משחתם בהם" אין לשון היתר שמכללו אתה למד איסור, אלא הוא מתייחס לאיסור האמור לעיל בלשון "לא תעשה" ומכליל בו גם נקבות, ואם כן סירוס נקבה לדעת תנא קמא הוא בכלל לאו "ובארצכם לא תעשו".

ועוד קשה להבין לשיטת הגר"א, מדוע לאישה מותר לשתות כוס של עיקרין, הרי הגר"א כותב שהאיסור בכוס של עיקרין נלמד מן "משחתם בהם", ואיסור זה הלוא אמור לשיטתו גם בנקבות, ואם כן מדוע נפסק ב"שולחן ערוך" (שם, בסוף סעיף יב) שמותר לאישה לשתות כוס של עיקרין, ואף הגר"א (בתחילת הסעיף) מביא את התוספתא ביבמות שמפורש בה כן.

והנה בשו"ת איגרות משה מחזיק בשיטת הגר"א וכותב (אבן העזר, חלק א, סימן יג):

ניתוח לכריתת רחם אישה

ובמגיד משנה פט"ז מאיסורי ביאה הי"א יש פלא, שמפרש דהרמב"ם מפרש דר' יהודה רק פוטר, ולכאורה הוא משום דפסק כת"ק. ואולי סובר המ"מ דלת"ק איתרבו גם לחיוב בנשים, וזה לא מסתבר, דאם כן היה לו לחייב בכוס של עיקרין, ואם לא מרבה כוס של עיקרין, מה יעשה ר' יהודה בקרא דמשחתם. וצ"ע. והנכון כהגר"א, דאדרבה פסק כת"ק דהלכה כרבים.

דברים אלה הם כאמור נגד תוספתא מפורשת במכות, אך גם בלי התוספתא אין כאן שום פלא על ה"מגיד משנה", שכן ה"מגיד משנה" כותב בפירוש שהרמב"ם פוסק כר' יהודה, מפני שתמא דגמרא בשבת כמותו, כמו שכתבו הרמב"ן והרשב"א שם, שבאישה אין דין סירוס. ומצינו לא פעם שאם סתמא דגמרא נוקט כדעת יחיד, הפוסקים מוכיחים מזה שהלכה כמותו. ומה שהקשה ה"איגרות משה", מה יעשה ר' יהודה בקרא ד"משחתם", כי למעט נקבות אין צורך במיעוט, יש לומר שאלמלא המיעוט היינו חושבים שכל שמשחית איברי הולדה הוא בלאו של "בארצכם לא תעשו", גם אם הם איברים פנימיים ואין בהם איסור הקרבה, כמו שכתבו התוספות בבכורות, שאיסור "בארצכם" חל גם על סירוס בביצים, שלדעת ר' אליעזר בן יעקב ור' יוסי אינו מום שבגלוי ואין בו איסור למזבח.¹¹

ובתשובה מאוחרת חזר בו קצת ה"איגרות משה", והראה שרבנו הלל והתוספות והרמב"ן והרשב"א חולקים על שיטת הגר"א, וסוברים שדעת סתמא דגמרא בשבת כדעת ר' יהודה, וכתב שאף אם יש איסור דרבנן בסירוס אישה, יש לומר שבמקום צער גדול לא גזרו רבנן, והסיק שיש להקל לבצע ניתוח של סירוס באישה שבאופן אחר לא תוכל לחיות חיי אישות עם בעלה, שהרי זהו צער גדול (שו"ת איגרות משה, אבן העזר, חלק ד, סימן לד).

סיכום

נפסק ב"שולחן ערוך", על פי דעת הרמב"ם, שהמסרס את האישה פטור אבל אסור. לפי מה שהתברר לעיל, האיסור אינו מדאורייתא אלא מדרבנן. לדעת הט"ז, איסור מדרבנן זה אינו מיוחד לסירוס, אלא הוא חלק מן האיסור לחבול בגוף האדם. איסור החבלה בגוף אינו קיים כאשר יש צורך רפואי בחבלה, אף כשאין מדובר בפיקוח נפש.

גם אם אין מקבלים את הבנת הט"ז בדעת הרמב"ם וה"שולחן ערוך", אלא חוששים שיש איסור דרבנן מיוחד לסרס אישה, יש לומר שבמקום חולי או צער גדול לא גזרו רבנן. ועוד, שיש לצרף את שיטות הרמב"ן והרשב"א וה"ראים" והסמ"ג, הסבורים שאפילו מדרבנן אין

11 ויש להעיר שאמנם עפר אנחנו תחת כפות רגלי גאונותו של הגר"א, אבל אין הכרח להצדיק תמיד את דעתו ולהעדיפה על דעת ראשונים.

איסור לסרס אישה, וקיימא לן שבאיסור דרבנן סומכים אפילו על דעת יחיד בשעת הדחק. למסקנה יש להתיר אפוא כריתת רחם או שחלות של אישה מחמת צורך רפואי, כולל יצירת האפשרות לחיי אישות תקינים.

לא נגענו בדיון זה בשאלת מחויבותה של אישה נשואה לאפשר לבעלה לקיים מצוות פרייה ורבייה ומצוות "לְעֶרְב". עניין זה ראוי לדיון נפרד, אולם נציין בקצרה שה"חתם סופר" (אבן העזר, סימן כ) פוסק שאישה שבעלה קיים כבר מצוות פרייה ורבייה מדאורייתא, אינה חייבת לצער את עצמה צער גדול בשביל לאפשר לבעלה לקיים מצוות "לערב", והיא רשאית לעקר את עצמה.